

ÇOCUK, SUÇ VE CEZA KAVRAMLARINA AYDIN BAKIŞI YANSITAN ROMAN: SUÇLU¹

A Novel That Reflects the Social View on the Concepts of Child, Crime and Punishment: Guilty¹

Kemal EROL*

ÖZ

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin öncü isimlerinden Orhan Kemal'in (1914-1970) romanları yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik koşulları yanı sıra ülkenin idarî ve hukukî işleyişindeki gerçekliğe ayna tutar. Yazar, kendi fikir dünyasında yaşadığı sorgulamaları romanlarına suç, ceza, hak ve adalet kavramları bağlamında gerçek bir aydın duyarlılığıyla yansıtır.

Toplumsal hukuk işleyişinde sıkı bir gözlemci olduğu; işçi ve işveren konulu romanlarında çoğu kez bir hukuk adamı kişiliğini yarattığı görülen Orhan Kemal, Suçlu (1957) romanını da adeta bir hukuksal inceleme konusu yapmıştır. Roman, bir çocuğun suçlu damgası yemesine neden olan toplumsal gerçekleri çarpıcı bir biçimde ele alır. Türk edebiyatında "Suça Sürüklenen Çocuk" kavramının en iyi anlatımlarından biri olan bu eser, çocukların bazı dış etkenlerle suça itildikleri; bu durumun sorumlusunun da toplum olduğu tezine dayanır. Eserin amacı, sanat kaygısından çok bu konuda evrensel hukuku gözeten yasal düzenlemelere ön ayak olmaktır. Bu nedenle romanın edebiyat-hukuk ilişkisi kapsamında suçbilim açısından incelenmesi ayrı bir önem taşır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, Suçlu, Edebiyat-Hukuk İlişkisi, Çocuk, Suç, Ceza.

ABSTRACT

Considered among the masters of Turkish Literature, Orhan Kemal's novels (1914-1970) mirror the era's political, social, economic conditions and the reality in the managerial and judicial process of the country, as well. The writer reflects his own questioning in his novels in terms of the concepts of crime, punishment, justice with a realistic sensitivity of an artist.

¹ Bu çalışma, İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği ile Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi'nin 27-30 Ekim 2016 tarihleri arasında Antalya'da ortak düzenledikleri "3.Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi"nde sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

* Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
E. Mail: lameklare@gmail.com

As a careful observer in the process of sociological jurisprudence, Orhan Kemal, who is often observed to create a lawyer character in his works, again employs “the subject of judicial analysis” in his novel entitled Guilty. The novel conspicuously deals with the social realities that cause a child to be labelled as guilty. This novel, which is among the best narrations of the expression “the child pushed to crime”, is based on the thesis that children are pushed to crime by some exogenous factors and the society is the main blameworthy for this. The purpose of this work is to take the lead in legal regulations based on universal law. Therefore, analysing this work in terms of criminology within the framework of literature-law relationship is of special importance.

Keywords: Orhan Kemal, Guilty, Literature-law relationship, Child, Crime, Punishment.

GİRİŞ

Edebiyat, bir duygu, düşünce, olay veya olguyu çeşitli sanat formlarından birine bağlı kalarak dilin geniş imkânları aracılığıyla estetik bir şekilde ifade etme sanatıdır. Kurgu veya gerçek algı temelinde sınıflandırılabilen edebiyatın sosyoloji, psikoloji, felsefe, hukuk, din ve tarih gibi pek çok bilimsel alanla doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunmaktadır. Bu disiplinlerden edebiyat ve hukuk arasındaki ilişki, edebiyatın en az diğer alanlarla olan ilişkisi kadar güçlüdür. Zira bu iki anlatının merkezinde en temel haklarıyla birlikte “insan” unsuru yer alır. Hukuk, toplumsal düzen için koyduğu kanun ve kurallarla somut verilerden yola çıkarken; edebiyat, toplum ve insandan hareketle somut vakalardan soyuta, yani bir nevi insan ruhuna seslenir (Kurtoglu, 2016: 18). Bu iki disiplin arasında açığa çıkan güçlü bağ, söz konusu diğer alanları da kapsayan genişliktedir. Edebiyatın beslendiği ana kaynaklar, çoğu zaman hukuku ilgilendiren ayrıntılardır. Bu bağlamda bireyin aklına ve vicdanına seslenen, adaleti temin ederek toplum düzenini sağlamaya çalışan hukuk ile insanların duygu, düşünce ve ruhuna hitap eden edebiyat çoğu zaman aynı noktada buluşur.

Edebiyatın adalet temin etmek gibi toplumsal bir görevi yoktur ama hukukun ve adalet kavramının birey veya toplum yaşamındaki çarpıcı kesitlerden yola çıkarak estetik anlatımını sergilemek gibi bir işlevi vardır. Toplum düzenini sağlayan hukuk suç işleyen yargılamaya çalışırken; edebiyat, söz konusu yargılamanın zanlı üzerinde oluşturduğu etkiyi anlatır. Başka bir ifadeyle edebiyat, suç işlemediği halde yargılanırken suçlu muamelesi gören kişinin iç dünyasını, bunun yol açtığı mağduriyeti dillendirir. Bu bağlamda “Edebiyatta Hukuk” kavramı, suça sürüklenen bireyin eyleminde sebep-sonuç ilişkisine bağlı açığa çıkan zaruret halini dile getirir. Dostoyevski’nin, Kafka ve Shakespeare’nin söz konusu disiplinler arasında oynadıkları rol de budur.

Türk ve Dünya edebiyatının önde gelen isimlerinin romanlarına bakıldığı zaman aslında tarih ve edebiyatın beslendiği en temel kaynaklardan birisinin hukuk olduğu görülür. Zira toplumsal hayatta yaşanan sorunun çeşidi ve niteliği ne olursa

olsun, bunun hukukla kesiştiği noktalarda edebiyatın devreye girmesi kaçınılmaz olmuştur. Nitekim büyük sanatkarların eserlerine girmiş meselelerin özü, hukukun temel kavramlarıdır. Örneğin Dünya edebiyatında *Suç ve Ceza* (Dostoyevski), *Diriliş* (Tolstoy), *Suçluyorum* (Emile Zola), *Dava* (Franz Kafka), *Sefiller*, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* (Victor Hugo), *Michael Kohlhaas* (Heinrich von Kleist) eserlerinde bireye, topluma ve doğaya dair evrensel hukuk kavramlarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde olduğu kadar Cumhuriyet dönemi Türk romanında da sosyal adaletsizlik, geçmişle hesaplaşma, iş hayatı, siyasal düşünce, komşuluk ilişkileri, cinsiyetçilik, kadın ve çocuk hakları, ayrımcılık, ırkçılık, ekonomik yetersizlikler gibi sosyal temalar ekseninde adalet arayışını konu edinen pek çok romanın¹ hukuk kavramları kapsamında ele alındığı bilinmektedir.

Edebiyatta roman türünün genel karakteri, insanın iç dünyasını yaşadığı olaylar ekseninde yansıtmasıdır. Toplumcu gerçekçi yazarların roman veya hikâyeleri de bu temelde sokağa tutulan bir ayna görevini görmektedir. Romanın birey veya toplumu ilgilendiren olaylardan beslenmesi, edebiyat ile hukuk normları arasında bir ilişkiyi doğal kılmaktadır (Ulutaş, 2012: 8). Cumhuriyet döneminde özellikle Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların toplumsal konulara yönelmesi, edebiyatta hukuksal mücadeleyi önceleyen aydın bir zümrenin yetişmesine de yol açmıştır. Bu mücadeleyi “Toplumcu-Gerçekçi” çizgide yürüten Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir gibi yazarlar, dönemin sanat ve edebiyat hayatına damgalarını vurmuşlardır.

Orhan Kemal’in pek çok eseri gibi romanlarının da değeri ve önemi, yazıldığı dönemin sosyoekonomik ve sosyokültürel panoramasını ortaya koymuş olmasına dayanır. Romanları arasında yer alan Suçlu, bu çalışmada insan unsurunu merkeze alan edebiyat-hukuk ilişkisi bağlamında suç-ceza kavramları temelinde irdelenmiş; dolayısıyla önce kriminolojiyi esas alan bir bilimsel çerçevede incelenmiştir. Eser tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmada yazarın sanat anlayışı bağlamında gözlemlendiği dönemin birey ve toplum hayatından izler tespit etmek; dönemin Türk toplum yapısı içinde aile kurumunun genel koşulları ile kurumun bireyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak; söz konusu ilişkiden çocukların nasıl etkilendiğini göstermek; sokaklara sürüklenen çocukların aile, toplum, aydın ve devlet nezdindeki yerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmanın evreni, Orhan Kemal’in Suçlu (1957) adlı romanının çocuklara yönelik suç-ceza kapsamındaki tematik incelenmesi ile sınırlıdır. Ancak bu eserin devamı sayılan Sokakların Çocuğu (1963) ile Sokaklardan Bir Kız (1968) adlı diğer romanlardan da yararlanılmıştır. Yazarın

¹ Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu- *Kara Davut* (1929); Burhan Cahit Morkaya- *Köy Hekimi* (1932); Oktay Akbal- *Garipler Sokağı* (1950); Murat Sertoğlu -*Gedik Ahmet Paşa* (1953); İlhan Tarus -*Yeşilkaya Savcısı* (1955); Orhan Hançerlioğlu -*Ali* (1955); Orhan Kemal -*Suçlu* (1957); Kemal Tahir -*Esir Şehrin Mahpusu* (1961); İlhan Tarus -*Hükümet Meydanı* (1962); Kemal Tahir -*Kelleci Memet* (1962); Oğuz Atay -*Tutunamayanlar* (1971); Kemal Kırlandıç -*Kanlı Hamur* (1972), Kemal Tahir -*Namuscular* (1974), *Karılar Koşuşu* (1974); Çetin Altan -*Bir Avuç Gökyüzü* (1974), Kemal Tahir -*Damağası* (1977); Orhan Pamuk -*Benim Adım Kırmızı* (1998) ...

toplumcu - gerçekçi sanat anlayışını araştıran inceleyen çeşitli makale ve söyleşiler de çalışmanın evreni içinde yer almıştır.

1. SANAT ANLAYIŞI BAKIMINDAN ORHAN KEMAL

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın "Toplumcu-Gerçekçi" geleneğine bağlı sanat anlayışıyla pek çok eser orta koyan Orhan Kemal (Mehmet Raşit Öğütçü) (1914-1970), anlatılarında toplumun zayıf kesimlerini ele alırken toplumsal hukuka da vurgu yapmaktadır. Romanlarında Anadolu insanının zorlu yaşamından kesitler sunan yazar, insan-toplum gerçeğine sorunlar/çelişkiler temelinde gözlemci gerçekçi bir perspektiften bakar. Bu bağlamda romanlarının hemen tamamı yazıldığı dönemin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısına tutulmuş bir ayna gibidir. Toplumdaki kültürel değişimlerden beslenen ve malzemesi insan olan roman, bağlı bulunduğu toplumun zaman içinde değişen sosyal yapısını, zevklerini, dünya görüşlerini ve eğilimlerini vermesi yanında; hayatı düzenleyen/yönlendiren/ufuk açan bir özelliğe de sahiptir (Gündüz, 2000: 367). Orhan Kemal'in romanları da bu tanıma uygun bir sanatsal işlevi haizdir. Onun toplumcu eserler vermeye başladığı yıllar, kapitalizmin içerde yayılarak hüküm sürdüğü döneme rastlar (Kurdakul, 2002: 159). Olcay Öner toy (1984), bir çalışmasında Orhan Kemal'in bu döneme ait çoğu gözleme dayanan toplum gerçeklerini olduğu gibi vermektan kaçınmadığı tespitinde bulunur. Aynı yazının devamında "sanatçı"yı "Her şeyden önce bir fikir adamı olması lazım gelen sanatçı, sosyal endişelerini sanat yoluyla belirten insandır" (s.108) sözleriyle tanımlarken, Orhan Kemal'i de eserlerinde bu tanıma yeterince karşılaman bir sanatkar olarak takdim etmektedir.

Genellikle yakından bildiği mekânlarda hayata güçlkle tutunmaya çalışan işsiz insanların serüvenlerine ışık tutan Orhan Kemal'in romanları dilenci, çöpçü gibi garibanların; ayyaş, hırsız, kapkaççı gibi suça meyilli kesimlerin; kıt kanaat geçinen küçük esnaf ve memurların; kimsesiz, bakıma muhtaç çocuk ve yaşlıların acı dolu hikâyeleriyle doludur. Büyük şehirlerdeki küçük insanların çözüm bekleyen sorunlarını anlatan romanlarda bilhassa çocuklar, genç kızlar, kötü yola düşmüş kadınlar toplumsal bozulmanın, sorumsuzluğun, yalnızlık ve kimsesizliğin acı meyveleri görünüşündedir (Kurdakul 2002:160-161). *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954), *Suçlu* (1957), *Vukuat Var* (1958), *Hanımın Çiftliği* (1961), *Eskici ve Oğulları* (1962), *Kanlı Topraklar* (1963), *Sokakların Çocuğu* (1963), *Sokaklardan Bir Kız* (1968) gibi romanları, iş hayatı içinde toplumun zayıf kesimlerine ait insanların bu görüntüsünü tasvir eder.

Orhan Kemal, romanlarında karakter ile mekân arasındaki diyalektik ilişkiyi sosyolojik ve psikolojik temellerde göstermeye özen gösterir. Kişilerin yaşamlarındaki yakın çevreyi, sokağı, fabrikayı, evi, odayı, mutfağı anlatırken de mekânı insanın ruh dünyası üzerindeki etkileriyle birlikte kesin çizgilerle sergiler. Metinlerde yer alan kültürel tema veya figürler, o metnin ortaya çıktığı dönemin duygusal ihtiyaçlarının veya zihinsel alışkanlıklarının anlaşılmasını da sağlamaktadır (Dönmez, 2013: 55). Bu bağlamda Orhan Kemal'in romanlarına konu

ettiği insan gerçekliğinde temel öge, ülkenin toplumsal değişim dönüşüm sürecinde yaşadığı sorunlardır. Yazar, toplumsal yaşamdaki altüst oluş sürecini yazıya aktarırken, daha iyi bir yaşam özlemini dile getirmeyi önclemiştir (Andaç, 2011: 108). Yazdığı romanlar, kendisinin de içinde yetiştiği siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik gerçeklik karşısında takındığı tavrı ve üstlendiği rolü gösterir. Emin Özdemir'in (1939) ifadesiyle “Bu yapıtlar varsıllarla yoksulların, yönetici sınıflarla halk sınıflarının, tüm kurumlarıyla anamalcı ve kentsoylu düzenin çatışmalarına ayna tutar. Bu düzeni eleştirir; acımasızlığını, insan dışılığını gösterir” (s.311).

Her şeyden önce toplumsal gâyesi olan bir sanatkâr olarak Orhan Kemal, hemen bütün eserlerinde sahip olduğu dünya görüşünün temel ilkelerine paralel bir yol izlemiştir. İçinde yaşadığı ya da tanıklık ettiği toplumun acılarının tek kaynağı olarak değil; ama başta gelen sebeplerinden biri olarak sosyal adaletsizliği, gelir dağılımındaki eşitsizlik bağlamında hukuksuzluğu göstermiştir. Onun sanatını besleyen temel argüman, gerçek hayatta yaşanan hukuksuzluğa karşı edinilmesi gereken bilinç ve inançtır. Ona göre “Asıl yurtseverlik, içinde yaşadığı toplumun bozuk düzenini görmek, bozukluğun nereden geldiğine akıl erdirmek, sonra da bu bozuklukları ortadan kaldırmaya çalışmaktır” (Uğurlu 1973: 42-43). Bu bağlamda Orhan Kemal'in *Suçlu* adlı romanı, “çocuk hakları” başlığı altında incelenebilecek bir edebî verimi ifade eder. Yazar, suç mahali sokaklara sürüklenmiş kimsesiz çocukların temel haklarına sosyoloji, psikoloji ve hukuk disiplinlerinin ilişkisi temelinde dikkat çekme yönünde bir toplumcu anlayışı dillendirmiştir. Bu bağlamda eser, edebiyat-sosyoloji ilişkisi bakımından büyük bir önemi haizdir.

2. EDEBİYAT-SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ

Orhan Kemal'in sosyal fayda yönü yüksek *Suçlu* romanı örneğinde suça sürüklenen sokak çocuklarının² durumu, sosyolojik teoriler ışığında disiplinler arası bir yaklaşımla izah ve analize muhtaç bir konudur. Zira edebiyat, sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, halk bilimi birbirleriyle yakından ilişkili ve etkileşim halinde olan disiplinlerdir. Bunlardan edebiyat, sosyoloji ve tarih, birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında diğerlerine nazaran daha belirgindir. Edebiyat, “insana ait bir duyguyu, düşüncüyü, hayali; ilişkilerle ortaya çıkan durumlar karşısındaki yorumları, tutumları, bir dilin imkânlarını en güzel şekilde kullanarak gerçekten olmuş gibi anlatma sanatı” (Tural, 2004: 11) olarak tanımlanırken; sosyoloji de insanı, sosyal kurumları, sosyal olay, olgu ve süreçleri inceleyen; bir bütün olarak toplumsal olayları açıklayan bir disiplindir. Toplumsal yapıyı oluşturan bileşenleri araştırır (Ülken, 1969: 98). İlgili alanı toplum bilim, dolayısıyla sosyal çevre olan sosyoloji, insanların toplum içindeki davranışlarını, zaman ve mekâna bağlı olarak gözlemlemeyi esas alır. Sosyolojinin kaynaklık ettiği edebî eserin konusu ne olursa

² “Suça sürüklenen çocuk” tabiri, Çocuk Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu ifade etmektedir” (ÇKK, 2005) sözleriyle tanımlanmaktadır.

340 / Kemal EROL

olsun hedefinde insan vardır. Zira roman ve öykü gibi edebî ürünler, toplumsal olay ya da olgulara dayanır. Konusu, ana fikri, dili, şahıs kadrosu, olayları, zaman ve mekânıyla bir bütün hâlinde roman, toplumun bir yansıması, yani sosyolojik bir göstergedir (Erol, 2013, 884-885). Yazar da üyesi olduğu toplumdan, toplumsal koşullardan bağımsız olmadığına göre, eserini oluştururken mevcut durumun sosyal ve tarihsel arka planını görmezlikten gelemez: "Sanatkâr, gerçeği anlatırken zarurî olarak tarihî ve sosyal gerçekleri de ifade eder" (Wellek-Warren, 1983: 126). Buna göre "edebiyat eseri ile işlediği dönem arasında bir paralellik vardır. Zira, edebiyat bir anlamda bir milletin günlüğüdür. Onun geçmişinin, şimdisinin ve geleceğinin hikâyesini anlatır" (Sağlık, 2004: 183). Nitekim kurmaca bir metin olarak roman türü, yazarın ait olduğu toplumun tarihine; belli dönemlere ait değişen siyasi, sosyal ve ekonomik yapısına dair vazgeçilmez ilgisinin ürünüdür. Orhan Kemal'in *Suçlu* adlı romanı, bu ilgiyle sosyal gerçekliği aktarma temelinde toplumun genel yaşayış biçimini gösteren sosyolojik verileri, bilgi ve belgeleri barındırması bakımından öğretici bir niteliğe sahiptir. Berna Moran'a göre, gücünü bir gerçekliği yansıtmaktan alan romanlar bir belgesel kadar bilgilendirici olabilir (Moran, 1999: 15).

Toplumcu gerçekçi yazarlar, eserini oluştururken gerçeklere bazı hedefler doğrultusunda toplumun değişik kesimlerinden seçtiği kişiler aracılığıyla ayna tutarlar. Bu yolla topluma yön vermeyi veya sosyal fayda sağlamayı amaçlarlar. Orhan Kemal de *Suçlu*'yu yapılandırırken seçtiği karakterleri her ne kadar hayal dünyasında oluştursa da, aslında toplumda gördüğü, gözlemlediği ve karşılaştığı aksaklıkları, eksiklikleri kısacası olumlu olumsuz her durumu onlar üzerinde işleme ve ilgili yerlere iletme çabasıdır.

3. KRİMİNOLOJİK BİR VAKANIN ROMANI: *SUÇLU*

Orhan Kemal'in *Suçlu* adlı romanı, suç-bilim anlamında karşılanabilecek "kriminoloji" bilim alanını yakından ilgilendirmektedir. Başka bir ifadeyle eser, suçun niteliğinden çok suçlu insanı, onu suç işlemeye iten sebepleri; zanlıyı hem yaşı ve cinsiyeti açısından hem de psikolojik durumu, ekonomik ve sosyolojik koşulları bakımından inceleyen bir bilimsel yaklaşımla irdelenmeyi gerektirir.

Orhan Kemal'in toplumcu gerçekçilik anlayışı, sanatı salt bir yansıtma aracı olarak kullanma değil; insanı yaşadığı hayat içindeki durumunun sebep ve sonuçlarına ayna tutacak işlevsel bir vasıtaya dönüştürme arayışıdır. Romanlarında karakter yaratmadaki tercihi de toplumsal problemleri gösterme amacı ekseninde gelişir. Kriminolojik bir vaka olarak kurgulanan *Suçlu* romanındaki karakterler de yazarın bu sanat anlayışı temelinde vücut bulur. Romanın gerçek hayatta rastlanabilen kişi kadrosu, yazarın "bozuk düzeni düzeltme çabası"na hizmet eden temsiliî kişiler olarak görevlendirilmiştir. Orhan Kemal, gerek "Beş Romancı Tartışıyor" adlı tartışma proramında romancının vazifesi, "drama düşmüş insanı vermek" (Tükel, 1969:7) olduğu yolundaki görüşü ve gerekse başka bir platformda, "Toplumcu bir yazarım (...) Bozuk düzenimizin nedenlerini insanlarımıza göstermek, onları uyarmak, gösterip uyarmakla da kalmayıp, bozuk düzeni

düzeltilmeye çaba göstermelerini, bu çabayı el birliğiyle göstermemiz gerekliliğini yanıtlarım" (Narlı, 2002: 26) şeklindeki ifadeleri, toplumcu yazara yüklediği misyonu belirler.

Orhan Kemal, romanlarında Anadolu insanının gerek taşradaki ve gerekse büyük kentlerin kenar mahallelerindeki yaşamından, sokaktaki kimsesizlerin öykülerinden, iş ortamındaki emekçilerin problemlerinden kesitler yansıtmayı incelemektedir (Andaç, 2011: 103). Bu tematik çerçevede inşa edilen ve birbirinin devamı sayılan *Suçlu* (1957)³ ve *Sokakların Çocuğu* (1963) adlı romanları da toplumda ilgi, sevgi, şefkat ve anlayış görme hakkından mahrum bırakılmış çocukların sokaklarda suça nasıl sürüklendiklerini; devletten başka ailenin, yakın sosyal çevrenin, ekonomik yetersizliğin ve eğitimsizliğin bundaki rolünü ele almaktadır. Sosyoloji ve hukukla doğrudan ilişkilendirilmiş olması bakımından ayrıca önemsenen *Suçlu*, 1930'lar Türkiye'sinde İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde kaderleri birleşmiş sokak çocuklarının serüvenini anlatır. Başka bir ifadeyle bu eser, bütün olumsuz koşullara rağmen ayakta kalmaya çalışan küçük bir çocuğun ev, sokak ve cezaevi üçgeninde gidip gelen acı dolu yaşamının öyküsüdür. Bu öykü, Orhan Kemal gibi içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluk taşıyan toplumcu gerçekçi yazarların bağlı olduğu "diyalektik materyalizm" eksenli "gözlemci ve eleştirel gerçekçi" anlayışına uygundur. Anlatıda edebiyat-hukuk ilişkisi ekseninde ele alınan konu, geleceklerini arayan sokak çocuklarının verdikleri yaşam ve hukuk mücadelesinin Cumhuriyet dönemi Türk romanına yansımalarıdır. "En fena insanın bile insanların yardımı ile iyi yola gelebileceği" tezine dayanan bu eser, "insanların bozduğu dünyayı, gene insanların düzene sokacağına inanan bir yazarın romanıdır" (Otyam, 1999: 103). Orhan Kemal, sosyal psikolojiden de yararlanarak yazdığı bu romanda çocukları suça iten kaynakları göstermiştir. Yazarın diyaloglarla sunduğu vakada vermek istediği mesajlar, romanın ayrıntılarında gizlidir. Bu nedenle önce romanın çok kısa da olsa özetini vermek, söz konusu ayrıntılara ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

3.1. Romanda Çocuk, Aile Ve Suç Ortamı

Orhan Kemal, didaktik bir amaç etrafında kurguladığı *Suçlu* romanında sosyal psikolojinin alanına giren "çocuk ve suç" temasını aile yapısının bozulmasını hazırlayan nedenlere dikkat çekerek büyük bir hassasiyetle öne çıkarmaktadır. Romanda olayların geçtiği mekân, İstanbul'da Küçük pazar diye bilinen bir muhittir. Romanın karakterlerinden İhsan Efendi, Posta Telgraf'tan emekli olduktan sonra bir fabrikanın posta işinde çalışan elli yaşlarında pasif bir insandır. Bunca yıldır ne eski işinden ne de şimdi "tahsilat" dâhil, "satın alma" ve "tebligat" işlerini gördüğü

³ Orhan Kemal, *Suçlu*, Everest Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2014. (I. Baskı: Remzi Kitabevi, 1957). Bu çalışmada verilen alıntılar, romanın burada künyesi belirtilen 14. baskısına aittir. Bu çalışma, çocukların suça itilmesindeki bireysel ve çevresel risk faktörlerini de gözettiliği için ulaşacağı hacmin genişliği dikkate alındığından, birbirinin devamı niteliğindeki serinin yalnızca birinci romanı *Suçlu* ile sınırlı tutulmuştur.

“fabrika posta memurluğu”ndan birkaç kuruş biriktirebilmiştir. Yeni işinde çalışırken üç büyük korkuyu yaşamaktan ölünceye kadar kurtulamaz. Birincisi, eski karısı ölmeden önce evde hizmetçi olarak çalıştığı ama şimdi hayatını birleştirdiği yirmi yaşlarında genç ve güzel karısı Şehnaz’ın kendisini bırakıp başkasına gitme korkusudur. İkincisi, ilk eşinden olan çocuğu Cevdet’i üvey anne elinde tutamama, okutup geleceğe hazırlayamama endişesi; üçüncüsü de hemen her gün fabrika hesabına esnaflardan topladığı paraları hırsız veya kapkaççılara kaptırma kaygısıdır. Bir zamanların “Bomba PTT’cisi” sarhoş İhsan Bey, her türlü şiddeti uygulamasına rağmen sevgi saygı gördüğü ilk eşinin aksine sürekli bulaşık ve evin diğer temizlik işlerinde çalıştığı halde razı edemediği genç ve güzel karısı Şehnaz’la başı derttedir. Şehnaz, çok geçmeden âşık olduğu şoför Adem’i annesiyle birlikte evinde ağırlamaya; hazırladığı içki sofrasında kocası sızıp uyuduktan sonra Adem’le gönül eğlendirmeye başlar. İhsan Efendi’nin henüz on üç yaşında olan oğlu Cevdet de ilkokulu dördüncü sınıfta üvey anne zoruyla terk etmiş, sokaklarda işportacılık yapmaya zorlanmıştır. “Kıçı yamalı pantolonu, dirseklere kadar sıvalı mavi gömleği, boynunda işportasıyla” gün boyu sokaklarda çalışan Cevdet, boş zamanlarında “Teksas kovboylarının büyük boy renkli resimlerini taşıyan kapaklarıyla irili ufaklı dergileri, *İki Çocuğun Devriâlemi*’ni, hırsız polis kitapçıklarını” okur; “*Demir Maskeli Haydut* filmindeki Tom Miks’in fedakâr yardımcısı Tomson gibi” olma hayallerini kurar. Mahalleden arkadaşı öksüz ve yetim, on bir yaşında bir Çingene kızı olan Cevriye’yle birlikte Amerika’ya gitmek, “Aslan Tomson olup Bill gibi haksızlıklarla çarpış(mak)” ister. Amacı, orada silahşorluğu öğrenip döndükten sonra babasına mutfak işinde çalıştığı için “İhsan Hanım” diyen komşulardan, hakkında “boynuzlu” dedikodusunu yayan çevredeki şımarık çocuklardan ve bu dedikodulara neden olan üvey annesi Şehnaz’dan intikam almaktır.

İhsan Efendi’nin bir gün yine evdeki içki sofrasında sızıp kalması, Şoför Adem’le Şehnaz’ın gönül ilişkilerini kolaylaştırmıştır. Adem, aslında evlenmeyi düşünmediği Şehnaz’ı kullanarak kocası İhsan Efendi’nin çalıştığı fabrikaya ait paraları elde etmenin peşindedir ve planladığı gibi bir gün çantadan üç bin lirayı çalmayı başarır. İhsan Efendi bu olay üzerine şüpheli sanık olarak tutuklanır. Ancak babasını kurtarmak için suçu üzerine alan Cevdet tutuklanınca babası serbest kalır. Sübyan koşuşlarının acımasız gerçeğiyle karşılaşan roman kahramanı Cevdet, burada adam bıçaklama, esrar kullanma ve kumar oynama gibi suçların işlendiği dönemin cezaevi gerçekleriyle yüz yüze kalır. Burada adam öldürme, uyuşturucu satma suçlarından tutuklu çete kurmuş çocukların dayak ve hakaretlerine maruz kalmakla birlikte çıkan bir kavgada iftiraya uğrayarak disiplin cezasına çarptırılır. Bu arada İhsan Efendi olup bitenleri fark edince çok geçmeden kederinden ölür. Cevdet’in cezaevinden arkadaşı Hasan, tahliye edildikten sonra onu kurtaracak yardımsever bir avukat bulur. Mahkemede suçlu oldukları ispatlanan Adem ile Şehnaz tutuklanınca Cevdet kurtulur. Avukat, serbest kalan Cevdet’in yanında kalmasını, en iyi koşullarda kendisini okutabileceğini söyler. Ancak Cevdet, bunu öteden beri kurduğu hayallerini (Macera kitaplarından okuduğu Tom Miks’in muavini Aslan Tomson gibi olma arzusu) gerçekleştirmek için reddeder. Bundan sonra tek suçu muz çalmak olan Cevriye’yi de yanına alarak Amerika’ya gitmenin

yollarını arar. Bir gün kaçak bindikleri Norveç gemisinde tüm saklanma çabalarına rağmen polise yakalanmaktan kurtulamazlar. Bundan sonraki süreçte de özgürlüğünden ödün vermeyen Cevdet, kendisini ikinci defa kurtaran avukatın yanında kalma ve öğrenimine devam etme teklifini kabul etmek yerine, arkadaşı Hasan ile birlikte bir fabrikada çalışarak geleceğine yön vermeyi tercih eder.

Suçlu'dan sonra ikinci kitaptaki (Sokakların Çocuğu) serüveninde de büyük suçlar işleyecek olan Cevdet, okuduğu “Sinema Soygunu” kitabından esinlenerek bir sinema gişesini soymaya kalkıştığı için tekrar hapisaneye girecektir. Bu kez hapisanede bulunan büyükler koğuşunda kalan Laz Maksut hakkındaki efsanelere inanarak onun gibi davranmaya başlayacak; hayatındaki serüven kahramanlarının yerini artık gerçek hayattan koğuş efeliği ve hapisane kabadayılığı alacaktır. Bu tablo, daha erişkin kesimlerin yaşamında toplumsal bir problemin göstergesi olarak Cumhuriyet dönemine ait başka pek çok romanda da yer alır.

Türk Edebiyatında geniş yer edinmiş “eşkıyalık” ve cezaevi yaşamında “kabadayı mahpus” konusunu *Rahmet Yolları Kesti* (1957) adlı romanında işleyen Kemal Tahir de halkın yaşamında kabadayılık üzerinden önemli yer bulan Uzun İskender ve Maraz Ali gibi zorbaların çirkin yüzlerini neticede hak ettikleri hapisane ortamında ortaya koymuştur. Buna benzer problemler toplumsal yapının ürünü kişiler, Yaşar Kemal’in *İnce Memed* (1955)’inin de konusudur. Romanda halkı haraca bağlayan Deli Durdu’nun çetesine katılmış ancak zulmetmeye dayanmadığı için ayrılarak yalnızca insan onurunu kurtarma adına zalimlere karşı duran İnce Memed olumlu bir karakter olarak farklılık gösterse de Deli Durdu, *Suçlu* ve *Rahmet Yolları Kesti*’in bazı karakterleriyle benzer özellikler taşır.

3.2. Çocuğu Suç İşlemeye İten Etkenler

Çocukluk döneminde henüz neyin suç olup olmadığını bilmeyen birey, sosyalleşmeyi tamamlamadığı için suç işleyebilir. Sosyal devlet anlayışının kıtlığı, yanlış eğitim, yetersiz ilgi, sevgi ve şefkat gibi yaklaşımlar da çocuğun suç işlemesinde payı vardır. Ayrıca çağın değişen değer yargıları, kuşaklar arası çatışma, ahlak kurallarındaki bozulma, kültürel yabancılaşma ve yozlaşma, işsiz ailelerde ekonomik bunalımlar gibi nedenler, çocukları suça iten başka etkenlerdir.

Toplumsal hayatta suç ve suçlu her zaman var olmuştur. Bu durum, çağımızda Kriminoloji⁴ (Suç Bilimi) denilen bir bilim dalının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bilime göre suç, bireyin eyleminde belli sebeplere bağlı açığa çıkan bir sonuçtur. “Buna göre suçun işlenmesinde, suçlunun suç işleme eylemine itilmesinde fiziki çevreden başka toplumsal etkenlerin çeşitliliği önem kazanmaktadır (Kılloğlu, 1998: 123). Orhan Kemal’in çalışmamıza konu olan *Suçlu*

⁴ Kriminoloji, “...insanın suç teşkil eden eylemlerini, davranışlarını açıklamaya uğraşan niteliği yanında suça neden olan etkenleri ve suçlunun çeşitli yönlerden incelemesini yapmaya çalışır” (Kılloğlu, 1998: 123). Suçun nedenleri ve etkenleri “Suç Etiyolojisi”; suçun etkenlerini suçlunun kişiliğinde veya ruhsal durumundaki bozukluklarda gören “Suç Antropolojisi” ve “Suç Psikolojisi”; suçun asıl etkenlerini ve sebeplerini suçlunun içinde yaşadığı “Suç Sosyolojisi” bu bilim dalının kapsamında yer alır.

344 / Kemal EROL

romanındaki çocuk karakterlerinin suça karışmasında bu nedenlerden pek çoğunun payı olduğu görülmektedir.

Çocuğun gelişimi, önce aile bireyleri arasındaki ilişkiler yoluyla biçimlenir. Bu ilişkiler her şeyden önce ahlakî, iktisadî ve sosyolojik temellere dayanır. Romanın ana karakteri Cevdet, küçük yaşlardan itibaren elinde büyüdüğü acımasız üvey annenin zoruyla eğitimi engellenerek sokaklarda işportacılık işine mahkûm edilmiştir. Cevdet, ayrıca babasının bu genç hizmetçiyle evlenmek istediği için öz annesini öldürdüğüne inanmaktadır. Babasını kendi aleyhine kıskırtan üvey annesinden nefret etmesi, yıllarca çok yönlü olgunlaşan bir birikimin sonucudur. Üvey annesinin bitmeyen rahatsız edici davranışları, zamanla ev ortamındaki yaşamının da çekilmez hâle gelmesine neden olur. Romanda hâkim anlatıcının “Annesi ölüp hizmetçi Şehnaz üvey anne olalı beri çocuğun huyu hızla değişmiş, değil mutfığa girip gazocağını yakmak, çarşıdan öteberi almak için bile surat eder olmuştur” (s.12) sözleriyle anlatılan bu durum, küçük Cevdet’in içine düştüğü psikolojik bunalımın izahıdır. Çoğu zaman içine kapanık, bazen de “sert, haşın, aksi olmasının sebepleri” gün geçtikçe netleşen Cevdet’in geleceğe dair arayışları artar. Bütün bunlar Cevdet’in ütopyasını hazırlayan, besleyen sebeplerdir. Cevdet, okuduğu “Arsen Lüpen cinsinden hırsız polis kitapçıları, Teksas kovboylarının büyük boy renkli resimlerini taşıyan kapaklarıyla irili ufaklı dergiler, *İki Çocuğun Devriâlemi*” (s.14) gibi macera türü yayınlarda özendiği tipleri rol model almaya başlar. “Kendini bir parça, bir parça değil adam akıllı onlardan sayıyor, düşmanlarından öç alabilmek için çabucak büyümeyi bekliyordu” (s.15). Amerika’ya gidecek, “Demir Maskeli Haydut filmindeki Tom Miks’in fedakâr yardımcısı Aslan Tomson” gibi güçlü bir savaşçı olacaktır. Döndüğünde “okulu bırakıp boynuna işportayı taktıran üvey annesi, anneciğini genç yaşında öldüren babası” (s.15) ve üzerinde mahalleden varsıl nüfuzunu kullanarak kendisine “Sen artık koca postallı pis bir işportacı oldun. Seninle konuşmaya terbiyem müsaade etmez” (s.15) diyen şımarık çocuklardan intikam alacaktır. Çocukta her geçen gün biraz daha yeşerip büyüyen bu ruh hali ve sonuçları da kriminolojiyi ilgilendirmektedir.

Romanda çocukların işlemeye yöneldikleri suçların arkasındaki nedenler bağlamında yapılan psiko-sosyal analiz geniş bir yer tutmaktadır. Matza tarafından ileri sürülen “nötrleştirme/sürüklenme teorisi”ne göre, “çocuklar ruhsal durumlarına, duygularına ve konumlarına göre suçun içine sürüklenir ya da suçun dışında kalır” (Ayan, 2011: 33). Buna göre romanın en problemlî kişisi Cevdet’i suç işlemeye sevk eden temel etken, ailesinin yetersiz ekonomik durumu, aile bireyleriyle bozuk ilişkileri ve yakın sosyal çevresiyle olan aykırı münasebetleridir. Zira üvey annesinin Şoför Adem’le babasını aldatması dedikodularının etrafa yayılması, sonra mahalledeki çocukların her gün evin duvarlarına İhsan Efendi’nin resmini çizip altına “Boynuzlu” yazmaları, Cevdet’i suç işlemeye iten sebeplerdendir. Öznenin söz konusu yazıtı yazanlardan Dişçi Erol’la kanlı bir kavgaya girişip karakolluk olması da bu yüzdendir.

Çocukların olumlu veya olumsuz yetişme durumu, genellikle doğup büyüdüğü aile ortamında başlar. Çocuğun anne baba veya yakın aile üyeleri tarafından sevilmemesi; ilgi ve şefkatten yoksun bırakılması; üstelik hak etmediği halde uluorta azarlanması, ileriki yaşlarda aileye bağlılık ve aidiyet duygusunun tahrip olmasına da yol açar. Zira çocuğun suça yönelmesinde en temel çevresel risk faktörlerinin başında aile gelmektedir. Parçalanmış aile, anne / babanın yokluğu, ebeveynlerin tutarsız / olumsuz tutumları, çocuğun istenmemesi gibi faktörler çocuğun suç işleme riskini artırır (Yüksel, 2013: 5). Durum bu kapsamda değerlendirildiğinde roman karakteri Cevdet, gelişen olaylar zinciri içinde aile eksenli belli nedenlerin doğurduğu bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Zira Cevdet'in evde tutunmasını engelleyen aksiliğinin ve saygısız davranışlarının anlaşılabilir nedenleri vardır. Öksüz kalması, annesinin ölümüne babasının neden olduğuna inanması, üvey annesi tarafından aleyhine kışkırtılarak babasının zaman zaman kendisine şiddet uygulanması, ekonomik yetersizlikler içinde yalnızlığa itilmesi, hatta evde istenmeyen biri olarak ilan edilmesi, Cevdet'in evde tutunmasını engelleyen başlıca nedenleri oluşturmaktadır:

“Annesinin suratına yemek sahanlarını fırlatmasa, gece yarılarında eve körkütük sarhoş geldikçe küçük bahanelerle annesinin saçlarını desteleyip yerden yere çalmasıydı, annesi genç yaşta ne diye ölsündü? Ölmez, onu annesiz bırakmaz, babası da hizmetçiyi evde hanım yapmazdı. Demek suç babasıdaydı” (s.13).

“Nedir senin elinden çektiğim ulan? Karakol nedir bilmezdim, senin yüzünden onu da öğrendim. İtin köpeğin ağız kokusu da caba. Senin gibi evlat yerin dibine geçsin, kahrolsun. (...) Bu suratsızlıktan vazgeçmeyeceksen, defol evimden, nereye gidersen git!

(...)

İt, dedi İhsan Efendi, “itoğlu it”

“İt değilim ben!”

“İtsin!”

“Değilim!”

Nedir senin bu asiliğin ulan? Al, al!”

İki tokat. Cevdet sendeledi. Sonra kendini toplayarak, boşalan bir zemberek gibi bağırmaya başladı:

“Allah belanızı versin sizin de, evinizin de! Gidecem işte. Bir daha gelmeyeceğim. Aramayın beni!..”

(...)

“Bu evden defolup gidersen ama, bir daha geri dönüp gelmek yok! Senin gibi evlat olacağına olmasın daha iyi. Yılan. Karşısındaki

346 / Kemal EROL

baba mı düşman mı? Ulan suratın çalımın kime? Ananı benim öldürdüğümü sanıyorsan o başka!”

“Sen öldürdün! Dövmeseydin, suratına yemek sahanlarını fırlatmasaydın, ölmezdi!”

*“Allah seni kahretsin oğlum. Demek içindeki erik kurusu bu?”
Haydi yallah, cehennem dibine kadar yolun var!”(s.151-152).*

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Cevdet'in içinde bulunduğu olumsuz ailevi koşullara yaşının getirdiği ergenlik döneminin kırılğan etkilerinin de eklendiği düşünülürse, gösterdiği bu aksi davranışlarının aslında pek de yadırganacak bir tarafının olmadığı görülecektir. Zira Cevdet, mizaç itibarıyla onurlu ve bir o kadar da özgürlüğüne düşkün birisidir. Ailesi tarafından baskı altında tutulması, onu fazlasıyla agresif bir ruh hâlini göstermeye itmiştir. Kendisinden evde yapılan yanlışlara (üvey annenin şoför Ömer'le ahlakdışı ilişkisi) göz yumması istenmiş, ancak doğruları söyleyince sert tepkiyle karşılanmıştır. Cevdet'in evinden, ailesinden ve toplumdan koparak suça yönelmesi de bu yüzdendir. Nitekim “Gerilim Teorisi”ne göre, “insanlar yasalara uyarlar; ancak büyük baskılar altında suça başvururlar. Merton, sosyal yapıda kopma yaşayan bireyin, beklenti, hedef ve ihtiyaçlarına ulaşmak için suç işlediğini düşünmektedir” (Bal, 2014:10). Cevdet de uygulanan baskılar sonucu önce ailesinden sonra yakın sosyal çevresinden koptuktan sonra itildiği sokaklarda, düştüğü cezaevlerinde suça bulaşır. O ve aynı durumdaki çocuklar kendilerini anlayacak, yardım elini uzatacak, bir menfaat gözetmeden haklarını savunacak tek merciin hukuk kurumu olduğunu sanırlar. Ancak bu umutları da dava için “beş yüz lira” isteyen ilk avukatın “Ne bakkal, ne kasap, ne de fırıncı benden para almamazlık etmiyorlar” (s.209) şeklindeki gerekçeli sözleriyle tükenir. Ancak her hukuk adamının bu konu karşısındaki yaklaşımı aynı değildir. Nitekim durumu öğrenen başka bir avukat, maddî kazanç yerine vicdanî ve meslekî sorumluluğunu öne çıkararak masum olduğu halde cezalandırılan Cevdet'in davasını maddî karşılık beklemeden üstlenir ve onu cezaevinden kurtarır. Yazar, roman kurgusuna dâhil küçük çocuğa yapılan bu hukukî yardımla aslında toplumsal faydayı amaçlamıştır. Cevdet'in suçluluk psikoloji ve karakter incelemesi, romanın bu yardımsever hukukçu karakter tarafından değerlendirilir. Avukat, Cevdet'in yanında kalma teklifini “İyiliğini gördü diye birinin minnet yükü altında ezilmeye rıza gösterilmez” gerekçesiyle geri çevirmesine sevinir. Genç Avukat, Cevdet ile Romain Rolland'ın ünlü romanının delikanlı tipi Jean Christophe arasında bir bağ kurar. Ona göre sahip oldukları sağlam duruş, “onur ve haysiyet” değerleri bakımından bu karakterler birbirine benzemektedir. Yazar, Cevdet'i okurun karşısına her bakımdan durumu anlaşılması gereken bir çocuk karakter olarak çıkarmıştır. Cevdet'in mevcut kişiliği, ruhsal durumu ve ütopyası hakkındaki görüşlerini romanın bu vicdanlı karakteri, yani gerçek hukuk adamı avukata söyler. Cevdet'i ve onun gibi sosyal psikolojinin konusu olan çocukları tanımlayabilmek için sağlıklı kişiliği veya suçu besleyen kaynakları gösteren yazar, bilimi de desteğine alır (Narlı, 2002: 465). Bu tür insanların topluma nasıl kazandırılacağı konusunda yol gösteren Avukat, yardım etmeye çalıştığı Cevdet'i “İsyan eden bir paranoiaque”

olarak tanımlarken onun gibi bu hastalığı taşıyan kimselerin gösterdiği davranışların açıklamasını da yanında bulundurduğu “Delilik” adlı kitaptan pasajlar okuyarak yapar.

“Gururlu ve itimsiz olan paranoiaque çocuklar, daha teşekkülleri ânında sahte bir ruha sahiptirler. Kıskanç, hırçın ve asi olduklarından, aile, okul veya atölye disiplinine uymazlar. Cevdet’te bu var. Ne mektep ne de muntazam mesai isteyen bir işyeri. Zeki olurlarsa fena insan olurlar. Ve isyanların başına geçerler!.. (...) Haksız ve tahammül edilmez saydıkları kurallara uyamadıklarından daha genç yaşta kendi hayatlarını yaşamak için kaçarlar. . Bu yersiz bir paranoia’dır. Bu kaçmalar, bilhassa çocuk reşit olmak üzereyken çok olur. Çünkü bu sırada kendini takdir hissi en yüksek noktasına varır. Çocuk, anlaşılmadığına ve bazı kurallara kurban edildiğine kolayca hükmeder” (s.312-3139).

Avukat’ın bu sözlerinde, Cevdet’i başta ailesi olmak üzere toplumun suç ortamı sokaklara sürüklediğine, buralarda kontrolsüz yaşamasına kayıtsız kaldığına dair gizli bir eleştiri vardır. Cevdet’in sebep-sonuç ilişkisi ekseninde durumunu analiz eden bu sözler, her şeyden önce edebiyat, hukuk, psikoloji, tıp, sosyoloji ve kriminoloji gibi pek çok bilimsel disiplinin izlerini barındırmaktadır. Avukat’a göre bu tür davranışları sergileyen bireyleri baskı, şiddet ve ceza gibi yaptırımlar uygulayarak düzeltmeye çalışmak doğru değildir. Bunun yerine bireyin tepkilerini anlamak ve onunla tıpkı bir doktor gibi sıcak ve samimi bir iletişim kurmak gerekir. Cevdet’in de tedavisinde bu yol ve yöntemin kullanılması tercih edilmelidir. “Elbirliğiyle çalışacağız. Bir doktor düşünün; hastasına hasta olduğundan dolayı kızarmı? İçerler mi? Şu halde bizim de Cevdet’e bir doktor gibi davranmamız, ona kızmamamız, tepkilerine alınmamamız gerekir (s. 313). Zira bu tipler, hayatı macera kitapları yahut filmleri gibi kolay sanıyorlar. Bunun sanıldığı kadar kolay olmadığını anladıkları zaman ancak macera aramaktan, suç işlemekten, gerçekleşmesi imkânsız hayallerden ve ütopyalardan vazgeçeceklerdir.

Romanda sözü edilen *Delilik* adlı kitabın “Aile ve Muhit” başlıklı bölümünde yine Cevdet ve onun gibi çocukların suça meyilli davranışlarını besleyen aile ve çevre faktörüne ilişkin açıklayıcı bilgiler yer alır. Kitapta yazılanlar ile Cevdet’in içinde yetiştiği koşullar bire bir örtüşmektedir. “Suçlu çocuk, umumiyetle, içgüdülerinin gelişmesinde en fena şartları ortaya atan düzensiz ve karışık bir aile içinde yaşar...” (s.314). Buna göre Cevdet’in de mevcut durumunu hazırlayan temel faktörlerin başında aile ortamı gelmektedir. Nitekim onun kişiliği, üvey annesi ile üvey annesinin mutlak etkisi altındaki babası arasında şekillenerek bozulmuştur. Cevdet, bozuk sosyal düzen ile bu düzenin oluşturduğu sağlıklı aile yapısının ürünü ve aynı zamanda kurbanıdır. Romanda anlatılan aile kurumu, bozulmuş sosyal düzenin bir aynası olarak sunulmaktadır. Okulu da sadece çatışmalı aile hayatı yüzünden bırakan Cevdet’in ruh dünyasında ailenin oluşturduğu ilk tahribat, korku ve güvensizlik olmuştur. Bu durum, toplumsal hayatta bireyleri yalnızca iten şartlar değişmedikçe sorunun tamamen ortadan kalkmayacağını göstermektedir. Nitekim

Emile Durkheim, “Yapısalcı Fonksiyonalist Teori” kapsamında suç olgusunun dayandığı temelleri ifade ederken toplumsal hayatta içselleştirilmiş kuralsızlığı öne çıkarır. Ona göre mevcut normların yıpranması ya da yaygın bir şekilde çiğnenmesi neticesinde standartların ve değerlerin kaybolması toplumda egemen hâle gelen kuralsız yaşayışın bir sonucudur. Kuralsızlık (anomi) toplumun her kesiminde egemen olduğu ölçüde suçluluk da yaygınlaşır (Bal, 2004: 9). O halde suçlu çocuk yoktur, ona suç işleme zeminini hazırlayan aile ve toplum vardır. Çocuk, bu iki öznenin mağduru. Zira yanlışlık, eğri düşen gölgede değil; o gölgeye eğrilik veren varlığın duruşunda aranmalıdır.

Romanın çocuklardan oluşan şahıs kadrosunun genel durumu, daha çok eğitimsiz aile çocuklarının ekonomik yetersizlikler içinde suça itildiklerini göstermektedir. Romanın bu bağlamda sözü edilebilecek kişilerinden birisi “Böcek” lakaplı Mustafa’dır. Onun trajik hikâyesi de yine kötü aile ortamına ve çevresel koşullara dayanır. Mustafa, yoksul bir ailenin eğitimsiz kalmış çocuğudur. Adam öldürme suçundan girdiği cezaevinde çeşitli suçlardan tutuklu çocuklardan çete kurmuştur. “Sübyan Koşusu”na yeni gelen çocuklardan haraç almak, onlara zorla kumar oynatmak ve esrarlı sigara içirmektedir. Emrine karşı çıkanlara şiddet uygularken “Sizin gibi hırsızlık yapmadım, adam öldürdüm adam” sözleriyle korku salmaktadır. Cezaevi müdürünün ifadesiyle “esrar onda, kumar onda, itlik uğursuzluk onda”dır (s.231). Böcek Mustafa hakkında yapılan bu tespit doğru olabilir ancak bu bir aydın bakış açısı olmaktan uzaktır. Zira Böcek Mustafa bir "sonuç"tur, dolayısıyla asıl irdelenmesi gereken husus, bu sonucu doğuran "sebepler" olmalıdır. Nitekim çocukların uluslararası antlaşmalarda tanımlanan uyuşturucu ve benzeri maddelere karşı korunmasını düzenleyen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 33. maddesi, “... sağlık açısından zararlı ve alışkanlığa yol açabilecek alkol, sigara, afyon, esrar, morfin, eriyik (yapıştırıcı) gibi maddelere karşı çocukları koruma(yı)” öngörmektedir. Devletler de bu konuda yasal, yönetsel, sosyal ve eğitsel önlemleri almakla yükümlüdür (Akyüz, 2015: 80).

Mustafa'nın da geleceğine yön veren, kaderini hazırlayan yine içinde yetiştiği bozuk sosyal çevredir. Okulda başarılı bir öğrenci olmasına rağmen arkadaşları tarafından “Böcek” diye hitap edilmeye dayanmadığı için okulu bırakmış, sokaklara düşmüştür. Ailesi tarafından sevgi ve ilgi görmediği için kontrol dışı büyümüş, edindiği kötü arkadaş çevresinin etkisinde zorbaları örnek alarak varlığını ispatlamaya yönelmiştir. Zira suç, bireyin suçlularla olan teması veya suçlu bir çevre içinde yetişmesi sonucu meydana gelebilmektedir (Yücel, 1973: 26). Keza toplumdan izole edilmiş belli bölgelerde yaşamak zorunda kalan yoksul, marjinal kesimlerin oluşturduğu alt kültür grubu (Bal, 2004: 11) içerisindeki birey, bu grubun rollerini örnek alarak, gruba aidiyet duygusunu bu açıdan gidermeye çalışır. Bireyin suçlu veya anti-sosyal davranış kalıbını öğrenmesini, doğal ve meşru birşey olduğunu varsayar (Akıncı, 2010: 166). Nitekim Mustafa'nın suça bulaşması da suçluları taklit etme yoluyla öğrenilmiş bir eylemin sonucudur. Zira sosyal etkileşim/öğrenme teorileri de bireyin içinde bulunduğu sosyal yapıda suçlu davranışı öğrendiğini ve bunu alışkanlık haline getirdiğini kabul etmektedir. Buna

göre toplumla etkileşim halindeki birey, öğrenme süreciyle bu olumsuz davranışları kazanmaktadır (Bal 2004: 18). Nitekim romanın suçlu çocuk karakteri Mustafa'nın suç işlemeye nasıl başladığına ilişkin itirafları, bu bakış açısının doğruluğunu ispatlamaktadır:

“Ben o suçu (adam öldürme) işlemezdim ama, bakma. Bir Hüseyin Ağabey vardı semtte. Benim kadarken adam öldürüp içeri düşmüş. On sene mi, on beş sene mi ne yatmış. Semde herkes hatırını sayardı. Benim gibi cılız olduğu hâlde şaşardım bu işe. Halbuki beni hiç kimse takmazdı. Böcek Böcek. Küçük çocuklar bile boş verirdi. Ben de...” (...) Semtte Böcek, okulda Böcek. Bütün bunlardan kurtulacağımı sanmıştım. Hapse düştüm, nerden öğrendilerse öğrendiler, hapiste de Böcek. Kızdıkça bindiler. Yoksa okurdum ben. Namussuzum üçüncü sınıfın en iyi öğrencisi, toplamayı, çıkarmayı, çarpmayı, bölmeyi en iyi yapan bendim!” (s.232).

Buna göre Mustafa'nın işlediği suç, başkasından öç alma ya da başkasını cezalandırma gayesinin dışında değerlendirilmelidir. Özne, başkasında görüp taklit ettiği bir eylem üzerinden kendine bir sosyal statü elde etmeyi düşünmüştür. Nitekim sosyal öğrenme teorilerinden sosyal kontrol ve sosyal tepkiden başka taklit, bireyin yaşamında ilk olmakla birlikte sürekli devam edebilen bir öğrenme yöntemidir. Gabriel Tarde'nin taklit teorisine göre suç sosyaldır. Bir suçlu, suç işleyerek, kısmen başka suçluları taklit etmiş, kısmen de başka türlü taklitler olan eğitiminin, sınıfının ve milliyetinin içgüdüleri ile davranmış olur (Ayan, 2011: 28). Buna göre Böcek Mustafa'nın da adam öldürme suçu, ait olduğu sosyal sınıf içinde itibar kazanmak için işlediği bir suçtur ve öznenin gözlem yoluyla öğrendiği kötü bir örneği taklide dayanır.

Romanda Cevdet ve Mustafa'dan başka suça sürüklenen sokak çocukları arasında Cevriye adında bir Çingene kızı da vardır. Onun suçu da muz çalmış olmaktır. Ancak o, aslında ninesinin maddî emellerinin kurbanıdır. Anne babasını çok küçük yaşlarda kaybettiği için zihninde onları hatırlamaya imkân tanıyacak en ufak bir iz yoktur. Hayatında bir gün bile okula gitmeyen Cevriye, “Ne annesini tanıyordu, ne babasını. Sanki gözlerini, mahallenin kenarındaki harap barakada, kupkuru ninesinin yanında açmıştı. Kendini bildi bileli haminnesi keman çalar, o da kıvrır kıvrır oynardı” (s.22). Öksüz ve yetim büyüyen bu küçük kız çocuğunun tek kimsesi, yanında büyüdüğü ninesidir ki, onun da Cevriye için varlığı yokluğundan daha zararlıdır. Bunun nedeni, romanın güzel yürekli karakteri öksüz Cevdet'in şu sözlerinden anlaşılır: “Adamların kucağına oturtuyor, para için. Şu kadar çocuk be. Pis karı, dudaklarını boyar, gözlerine sürme çeker, yüksek topuklu ayakkabı giydirir, bütün gün oyun oynatır (s.78). Cevriye, bunu yapmak istemediği zaman ninesi tarafından korkutulmaya hatta şiddete maruz kalır. Cevriye'nin kendisine zorla yaptırılan bu ahlak dışı işlerin etkisinde değişen tinsel ve ruhsal dünyası, romanın hâkim anlatıcısının ağzından “Sevmiyordu haminnesini de, işi de. Haminnesi, yalnız para için erkeklerin kucağına oturtuyor, çarşı pazar dolaştırıp göbek attırıyor, toplattığı paraların tümünü elinden alıyor diye...” (s.67) sözleriyle aktarılır.

Toplumun kötü yola düşmüş kız çocuklarının şahsında ninesi tarafından adamların kucaklarına oturtularak para kazanmanın bir aracı haline getirilen, bir oyun figürü rolünde fuhuşa alıştıran Cevriye'nin hayat hikâyesi, *Suçlu* adlı bu romanda ders alınabilecek bir örnek olarak yer almaktadır. Günümüz de bile pek çok çocuk, yakın akraba çevresinin veya bunu meslek edinen istismarcıların elinde birer ekonomik getiri kaynağı olarak görülmektedir. Böylece işin ekonomik geçim konusunda sonuç verdiğini gören başka çocukların da sokaklarda sosyal öğrenmeden geçerek aynı işi taklit etmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Zira sosyal öğrenme teorilerinden biri olan taklit, suçun suçlu faaliyetle ilgili normların, değerlerin ve davranışların öğrenilmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkar (Bal, 2004: 17-18).

3.3. Ceza Ortamı: Hapishaneler, Sübyan Koşulları

Orhan Kemal'in *Suçlu* romanı, eserin yazıldığı dönemin suç işleyen sokak çocuklarına, çocukların tutuklu buldukları cezaevi ortamındaki yaşamlarına, burada uygulanan disiplin cezalarına ve serbest kaldıktan sonra dâhil oldukları toplumla olan aykırı münasebetlerine de ayna tutmaktadır. Bu dönemde Çocuk Cezaevleri haracın alındığı, kumarın oynandığı, esrarlı sigaranın içildiği suç yuvalarından ibarettir.

Romanın hâkim anlatıcısının ifadesiyle çocuk suçlularının tutuklu buldukları cezaevinde “Zaten kumar oynamayan, esrarlı sigara içmeyenler pek de adamdan sayılmıyorlardı. “Çocuk” deniliyordu böylelerine. “Hanım evladı” deniliyordu, yahut da “muhallebi çocuğu!”” (s.199). Sübyan koşullarında gücünü ispatlayan ve hâkimiyetini kuranların sözü geçerlidir. Diğerleri, söylenenleri yapmak, verilecek emirlere itaat etmek için vardır. “Hapishanede en hatırlı mahpuslar adam öldürüp girenlerdir”(s.253). Böcek Mustafa da babasının tabancasıyla adam öldürüp buraya girmiştir. Bütün tutuklu çocukların ona saygısı da bu yüzdendir. Emirlere karşı çıkanlar, reislerin zoruyla görevlendirilen yalancı şahitlerin ifadeleri kullanılarak cezaevi idaresi tarafından disipline sevk edilir, tecride tabi tutulurlar. Koşunun belalı ismi Böcek lakaplı Mustafa'ya itaat etmeyen Cevdet de bu sınıftan sayıldığı için defalarca dövülmekten ve bir hafta boyunca karanlık tecride mahkûm olmaktan kurtulamaz: “Hapishane idaresi karanlık tecride alınmasına karar vermişti. Bir hafta tek somunla burada kalacaktı. Disiplin cezası” (s.221). Bu cezayı alanlar, uzun süre görüşme günlerinde yakınlarıyla görüştürülmezler. Burada bulunanların pek çoğu fakir fukara çocuklarıdır ve avukat tutmaya da paraları olmadığı için buradan çıkmaya imkânları yoktur. Sübyan koşullarında koşu efesi bulunur. Bunlar, istediği kişilerin parasına el koyar, onlara esrar içirir; herkese boyun eğdirirler. Cezaevi yöneticileri çoğu zaman bu olup bitenlere karşı kayıtsızdır. İçerde yaşanan kavgalar, şişlemeler, dayaklar hâkimiyet kurmak ve para kazanmak içindir. Hapishanede esrar satışlarını yöneten azılı katiller, büyük paralar kazanır. Taraflar arasında çoğu zaman ölümle biten kavgalar da bu kirli kazanç yüzünden yaşanır.

4. ÇOCUK HAKLARI KONUSUNDA AYDIN/EVRENSEL BAKIŞ

Orhan Kemal, romanda toplumu ve o toplumun düzenini eleştirirken idarî mekanizmayı düzenleyen hukuk sistemini de ele almakta, yasaların toplumun bütün kesimlerini gözetleyip gözetlemediğine dikkat çekmektedir. Ayrıca yasalarda yeri olsa bile bunun yürürlükteki uygulamalarında görülen zafiyeti gözler önüne sermektedir. Sokak çocuklarının kendi kaderlerine terk edilmişliği, *Suçlu* romanında bu eleştirel bakış açısıyla ele alınır. Kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren fuhuş ve dilencilik gibi yasadışı ilişki ve eylemlere hazırlanmasına göz yummanın bir toplumsal suç olduğu vurgusu, eserin dokusuna işlenmiş bir uyarı olarak yer almaktadır. Toplumda bütün bu sosyo psikolojik nedenlere ve harici kaynaklara kayıtsız kalma durumu ortadayken bunlara mukavemet edemeyip suça sürüklenen çocukların mutlaka hukuk tarafından gözetilmesi gereken koruma hakları da olmalıdır. Bu gerekliliğin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde açık bir karşılığı vardır. Sözleşmenin “40. maddesine göre, yasalara aykırı davranışta bulunan çocuk, saygınlık ve değer anlayışını geliştiren, yaş durumunu gözetilen ve toplumla yeniden bütünleşmesini hedefleyen tarzda muamele görme hakkına sahiptir (Akyüz, 2015: 81).

Orhan Kemal'in *Suçlu* romanında hangi dil, din ve etnik kökene bağlı olursa olsun ayırt edilmeksizin çocukların toplumun bir parçası ve geleceği olduğu düşüncesi vurgulanır. Bu fikir, romanın sokak çocuklarından köprü altlarında işportacılık yaparak geçimini sağlayan gayrimüslim Rum çocuğu Kostî üzerinden verilmiştir. Yazara göre çocuklar, çocuk hukuku ve evrensel çocuk hakları kapsamında koruma altına alınmalıdır. Bu haklar, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik bakımlardan korunmasını ve gelişmesini sağlar (Akyüz, 2010: 3). Ne var ki çocukların bu haklarına kulak tıkayan toplum, kimi zaman onlara sadece dua ederek körelmiş vicdanlarını teskin etmekle yetinir. Oysa bu sorun, duadan öte toplumun ve devletin sorumluluğunda çocuk hakları bağlamında üretilebilecek bilimsel bir çözüm projesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim romanın olay halkalarının birinde yaşanmış bir ölüm vakasının zanlısı olarak tutuklanan masum bir çocuğun (Hasan) babasının oğluna nasihatleri de bu yöndedir: “İmkân verilir, (çocukların) ufak tefek suçları bağışlanırsa, iyi olur, iyilik yaparlar. İyilik insanların hamurunda, çamurlarındadır! Yerler, gökler duayla durur derler ama kulak asma. Yerler, gökler yani bu dünya ‘yardım’la, ‘iyilik’le durur oğlum!” (s.246).

İçinde doğup büyüdüğü sosyal çevrenin koşullarına uygun şekillenen çocuk, yürürlükteki din, ahlak, hak ve hukuk gibi üstyapı kurallarından bağımsız değildir. ‘Hak’ ve ‘hukuk’ kavramları arasında yakın bir ilişki vardır. “Hak, en basit deyişle bir şeyi yapma veya başkalarından bir şeyi yapmalarını, belirli bir şekilde davranmalarını isteme yetkisidir. Bu yetkiyi güvence altına alan ise hukuktur” Nitekim medeni dünyada çocukların uyuşturucudan (ÇHS 33.m), fuhuştan (ÇHS 35.m), ekonomik (ÇHS 32.m) ve cinsel sömürüden (ÇHS 34. m) korunma hakkı

vardır ve bu hakları bakımından çocuk devlet güvencesindedir (Akyüz, 2015: 3-78-84). Dilenci çocukların otobüs ve tramvay duraklarında dilenirken ekonomik, eğitim, sağlık ihtiyaçlarını karşılama ve geleceklerini kurma haklarını düşünmeyen toplum, onların işlediği her suçtan sorumludur. Bunların önüne geçmeyen aile ve toplum kadar çocukları bir simit çaldıklarında karakollara, hapishanelere düşmekten kurtararak topluma kazandırmaya dönük bir projesi bile olmayan devlet de sorumludur.

Toplumsal hayatta yaşanan suç olgusu, suçta sebep-sonuç ilişkisini inceleyen ve suçluyu topluma kazandırmayı hedefleyen kriminolojiyi, yani suçbilimi doğurmuştur. Buna göre her toplumda anti-sosyal davranışlarda bulunanlara geleneksel ya da hukuksal müeyyideler uygulanır. Çocuklar da buna dâhildir ancak yaştan dolayı suçun bilincinde veya farkında olma durumuna göre suç-ceza ilişkisinde ayrı bir hukukî muameleye tabidirler. Romanda Cevdet'in suç teşkil eden kavgası, her yönüyle bir sonuçtur. Ancak önemli olan, özneyi bu sonuca sürükleyen sebeplerdir. Ne var ki Cevdet, suç işlemesine yol açan sebepler dikkate alınmadan, yani suçbilim temelinde bir mülahazaya gidilmeden hapse atılmıştır. Oysa medeni dünyada geç de olsa düzenlenen çocuk adalet sistemi, çocukların korunması ve iyileştirilmesi amacını öne çıkaran bir hukuk sistemidir; çocuğu cezalandırmaya odaklanmak yerine evvela çocuğu sosyal çevresi içinde ele alan bir yapılanmaya sahiptir (Aydın, 2009: 165). Nitekim Çocuk Koruma Kanunu ve adalet sisteminde fiil değil, çocuğun yüksek faydası öne çıkmalı ve sistem de cezalandırıcı değil, onarıcı olmalıdır (Aydın, 2013: 52). Bu tespit, aslında kötü toplumsal koşullarının insanı kötü yaptığı tezini doğrulama ve cezanın kurbanına değil, belki de kurban edene kesilmesi gerektiğini ifade etmesi bakımından anlamlıdır. Zira ailede veya toplumda gerekli disiplin ve denetimden yoksun kuralsız yaşama alışkanlığı yaygınlaştıkça bireylerin suç işleme riski de artacaktır.

Kötü ortamlardan çıkarılarak topluma kazandırılmış bireyin yaşama sevinci gibi kendi ailesine, vatanına ve milletine bağlılık duygusu da artacaktır. Sokaktan alınıp okula, bilime yönlendirilerek temel insan haklarına, evrensel hukuka uygun bir muamele ile koruma altına alınması halinde romanın çocuk suçlusu Cevdet ve benzeri çocukların da günün birinde birer Jean Christophe, Türk Jean Christophe' u olmayacaklarını kim iddia edebilir? Kaldı ki, romanın aydın karakteri Avukat'a göre de "Jean Christophe'ların milliyeti olmaz! İnsanlığın Jean Christophe'larıdır onlar!.." (s.315).

5. SORUN VE ÇÖZÜME İLİŞKİN ÖNERİLER

Suçlu, sürüklendikleri suç ve ceza ortamlarında toplumsal bir kesimi oluşturan ilköğretim çağındaki çocukların trajik öyküsüdür. Yalnızlık ve yoksunluk içinde ortak bir kaderi yaşayan bu çocukların yaşadıkları olaylardan çıkarılabilecek dersler vardır. Bunların başında günümüzde bile durumu pek değişmeyen çocuk cezaevleri gelmektedir. Çağın gereklerine uygun yeterince ıslah edilmeyen bu kurumlarda ne yazık ki akıl, hukuk ve bilim dışı ceza yöntemleri uygulanmaktadır. Burada cezaları bittikten sonra serbest kalanlar, uzun süre yaşadıklarının etkisinden

kurtulamadıkları ve dışarıda toplumla kaynaşamadıkları için daha büyük suçları kovalamaya devam etmektedirler. Oysa bu çocukların cezaevi ortamını çağrıştıran mekânlardan çok eğitsel-kültürel bir ortamı yansıtan yerlerde barındırılmaları, ıslah ve rehabilitasyonları bakımından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bundan amaç, yeni Cevdet'lerin, Mustafa'ların doğmasını önlemektir. Kaldı ki, Çocuk Koruma Kanunu'nun⁵ çocuğa yaklaşımı, çocuğu suç işleme potansiyeli olan bir suçlu olarak görmeyi reddetmektedir. Aksine onun dış çevrelerce suça sürüklendiğini kabul ederek bir anlamda fail çocuğu suçun mağduru konumunda kabul eder. Bunun doğal sonucu, suça sürüklenen çocuğun cezalandırılması yerine korunmasını esas almaktır. Temel amaç, çocuğu topluma kazandırmaktır. Aynı kanun, suça sürüklenen çocuklar hakkında tutuklama gibi özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulmasını ilke olarak benimsemiştir (Aydın, 2009: 165). Söz konusu çocuklar hakkındaki yargılamaların da her açıdan sadece çocuğa özgü olması, çocuğun durumunun karar sonrasında da takip edilmesi gerekmektedir.

Çocukların, ev, sokak veya diğer ortamlarda suça yönelmelerini engellemek için alınacak en önemli tedbir, hiç şüphesiz mevcut risk faktörlerini azaltmaktır. Çocukların eğitim, sağlık, barınma; uyuşturucu kullanımı gibi zararlı alışkanlıklardan, ekonomik ve cinsel sömürüden korunma hakkı vardır. Bu bağlamda başta aile kurumu ve devlet aygıtı olmak üzere toplumun bütün kesimlerine ciddi görevler düşmektedir. Zira “hak” kavramının karşısında “yükümlülük” kavramı yer alır. Yani bir hukukî ilişkide bir tarafın hakkı varsa, diğer tarafın da yükümlülüğü vardır” (Gözler, 2015: 154). Çocuk hakları konusundaki yükümlülük, aileye, topluma ve sosyal hukuk devletine aittir. Devlet, ilgili kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve ailelerin işbirliği ile çocukların çeşitli eğitsel etkinliklere dâhil edilmeleri, millî ve ahlaki değerler konusunda eğitilmeleri, hayatın gerçekleri hakkında bilgi ve tecrübe edinmeleri sağlanmalıdır. Çocukların geçim sıkıntısı yüzünden ağır işlerde çalışmalarının önüne geçilmeli; suç işlemelerine teşvik edici riskli ortamlardan uzak tutulmaları konusunda aileler desteklenmelidir. Kimsesiz çocukların içki, sigara, alkol ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanma alışkanlığına yakalanmadan devlet korumasında çocuk esirgeme kurumlarında hayata hazırlanmaları temin edilmelidir. Nitekim kanunla ihtilaf halindeki çocukların yeniden kazanılması için cezaevinde tutulma uygulaması yerine, sivil rehabilitasyon kurumlarının hayata geçirilerek bu yönde iyileştirmeye gidilmesi ve bunun için gerekli altyapının oluşturulması zorunludur (Kırdök, 1998: 70).

Edebiyat, olay veya olguları işlerken konu edindiği problemlere dolaylı olarak çözüm üretmeye çalışır. Yazar, çözüm üretirken bunu daha çok eğitim seviyesi yeterli kahramanların dilinden ifade eder. Romanın çocuk suçluları, problemlerinin nedenleri bakımından bilimsel kaynaklara göre tanımlanırlar. Onlara

⁵Uluslararası sözleşmelerin baskısı sonucu Türkiye’de suç işleyen çocukların yargılanmasına ilişkin usul ve esasları belirleyen 2253 sayılı yasa, ancak 1979 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Orhan Kemal’in toplumsal ve hukukî bir sorun olarak dikkat çektiği bu konu, 1957 yılında romanlaştırmıştır. Edebiyatın hukuka etkisi ve yansıması olarak ortaya çıkan çocuk haklarına ilişkin sözleşme ise, ancak 1990 yılında imzalanmış ve 3 / 07 / 2005’te yürürlüğe girebilmiştir.

354 / Kemal EROL

verilen hapis cezası ile ilgili sorunun çözümünü sağlayacak hukukî yollar da romanın bu sahada ehliyeti bulunan kişisi Avukat rehberliğinde aranır. Ona göre, çocuk yaştaki suçlulara baskı, şiddet ve hapis cezası gibi yaptırımlar uygulanamaz, uygulanmamalıdır. Bunun yerine devletin ilgili kurumlarının gözetiminde korunmalı ve rehabilite edilerek topluma kazandırılmalıdır.

Suçlu romanının derin yapısından çıkarılabilecek mesaj, çocukların her türlü insanî haklardan mahrum bırakılarak suça sürüklenmesinde sorumlu tarafın aile, toplum ve devlet olduğu tezidir. Buna göre çocuk, dış çevresel etkilerle suça itilmiştir. Dolayısıyla çocuk, suçun öznesi gibi görünse de aslında toplumsal mağdur konumundadır. Bu nedenle adaleti çocukları cezalandırmakla tesis etme arayışı yerine “önemli olan çocuğun geleceğidir” düşüncesinden hareketle sorunlarına hukukî bir alt yapı oluşturmak gerekir.

SONUÇ

Orhan Kemal, edebiyatımıza kazandırdığı 26 roman, uzun/kısa 244 hikâyeden başka çok sayıda tiyatro, senaryo, anı ve röportaj türünden eserde toplumumuzun sosyal problemlerine dikkat çekmiştir. *Suçlu*, *Sokakların Çocuğu* ve *Sokaklardan Bir Kız* adlı romanların konusu, toplumun önemli bir parçası olan sokak çocukları ve sorunlarıdır. Olayların geçtiği mekân olarak İstanbul'un seçildiği *Suçlu*'da, (Cevdet'in hikâyesi) suç ve ceza kavramı, sağlam bir kurgu içerisinde sunulmuştur. 5393 sayılı “Çocuk Kanunu”nda ifadesini bulan “Suça Sürüklenen Çocuk” kavramının edebiyatımızdaki en iyi anlatımlarından biri olarak kabul edilen bu romanın Türk edebiyatına “çocuk ve suç” temasının girmesi ve işlenmesinde büyük bir rolü vardır. Suça itilen çocukların her geçen gün nasıl çoğaldığına da vurgu yapan eser suç teorisi, doğuştan suçluluk, sonradan edinilen suçluluk gibi kavramların işlendiği kriminoloji dersine de çocukları suça iten sebepler ve hukukun ayrılmazlığı bağlamında kaynaklık edebilecek düzeydedir.

Teorik olarak çocuğun suça sürüklenmesinde en temel risk faktörü ailedir. Romanın suç muhiti sokaklardır ve çocuk kahramanları Cevdet, Mustafa, Cevriye ve Koski zamanlarını buraları mesken edindikleri için sağlıklı bir aile ortamından mahrum yetişmişlerdir. Çocuklar, buldukları ergenlik yaşının ve okudukları serüven kitaplarının etkisiyle zihinlerinde macera dolu ütopyik bir dünya yaratırlar. Cezaevleri ise onları psikolojik ekseninde başka bir yöne sürüklemiştir. Cevdet, dışarıda maruz kaldığı suçlu etiketini içselleştirmiş, cezaevinde de “suçlu psikolojisi”ni tamamen benimseyerek Sübyan koğuşundaki çetebaşlarını örnek almayı öğrenir. Taklit etme yoluyla edinilen bu öğrenme biçimi, özneyi daha sonra işleyeceği suçlara hazırlar. Sosyal öğrenme teorilerinden taklit teorisi, neticede öznenin yaşamında koğuştaki muarızını bıçaklama pratiğinde hayat bulur. Romanda Çocuk Cezaevlerinin kumarın oynandığı, esrar ticaretinin yapıldığı, kavga ve şiddetin boy gösterdiği denetimsiz suç yuvaları hâline getirildiğine dikkat çekilmiştir. Oysa bu kurumlar çocukların eğitsel etkinliklerle topluma yeniden kazandırıldığı mekânlara dönüştürülmelidir. Bu durum, romanın yazıldığı dönemin

Türkiye’inde toplumun ve resmî çevrelerin suç işleyen çocuklara karşı hukuk dışı muamelesini ve yürürlükte olan adalet sistemindeki eksikliği gözler önüne sermiştir. Nitekim romanın başkarakteri Cevdet, bir ceza hukukçusunun “*suçluyu kazıyın, altından insan çıkar*” (Erem, 2011: 5) sözünün pratikteki örneğidir. Bu bağlamda daha yakın bir geçmişte (2009) Pozantı Çocuk Islah Evi’nde çocuk tutuklulara uygulanan baskı ve işkence iddiaları hatırlanacak olursa çocuk suçluları açısından bugünün dünden çok farklı olmadığını söylemek mümkündür. Bu duyarlılıkla gelecekte vatan ve milletine faydalı bir nesil için devlet, çocukların temel haklarına yönelik sosyal politikalar üretmek bakımından evrensel düzeyde yeterli, nitelikli, kapsayıcı ve dönüştürücü olmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki, “Suçlu çocuk yok, ancak suça itilmiş çocuk var”dır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ**, Emine, *Çocuk Hukuku*. 4. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2015.
- AYHAN**, Sezer, *Suçlu Kim? Türkiye’de Çocuk Suçluluğu*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2011.
- AYAN**, Mehmet, *Kişiler Hukuku*, 5. Baskı, Mimoza, Konya, 2014.
- AYDIN**, Murat, “Çocuk(ça) Adalet?”, 3. *Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali, Tebliğler*, İstanbul, 13-19 Eylül 2013, s.51-56.
- AYDIN**, Murat, “Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Alternatif Yaptırımlar”, *Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Uluslararası Sempozyumu*. Ankara, 27-29 Nisan 2009, s.163-182.
- BAL**, Hüseyin, *Çocuk Suçluluğu Kavramlar-Kuramlar-Saha Çalışmaları*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004.
- DÖNMEZ**, İbrahim Hakkı, *Bu da mı Gol Değil Hâkim Bey? Türkiye’de Hukuk Kültürü*, Elips Kitap, Ankara, 2013.
- EREM**, Faruk, *Bir Ceza Avukatının Anıları*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011.
- EROL**, Kemal, "Kemal Tahir'in Köyün Kamburu Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış", *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 3, p. 879-903, March 2013.
- GÖZLER**, Kemal, *Hukukun Temel Kavramları*, Ekin Yayınları, Bursa, 2015.
- GÜNDÜZ**, Osman, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*. (Edt: Ramazan Korkmaz) (367-454), Grafiker Yayınları, İstanbul, 2000.
- KARASAR**, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Metodu*, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara, 1984.
- KILLIOĞLU**, İsmail, *Edebiyat ve Suç*, Akabe Yayınları, İstanbul, 1988.

356 / Kemal EROL

- KIRDÖK, M.**, *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi* (Çocuk Hakları içinde, 61-70), Çivi yazıları, İstanbul, (1998).
- KURDAKUL, Şükran**, *Çağdaş Türk Edebiyatı 4 Cumhuriyet Dönemi 2*, Evrensel, İstanbul, 2002.
- KURTOĞLU, Mehmet**, "Edebiyat ve Hukuk", tyb.org.erişim: 30.09.2016.
- MORAN, Berna**, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İletişim Yayınları, İstanbul,1999.
- NARLI, Mehmet**, *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, KBY., Ankara, 2002.
- ORHAN Kemal**, *Suçlu*, 14. Baskı, (2014), Everest Yayınları, İstanbul,1957.
- ORHAN Kemal**, *Sokakların Çocuğu*, 9. Baskı (2007), Everest Yayınları, İstanbul, 1963.
- ORHAN Kemal**, *Sokaklardan Bir Kız*. 12. Baskı (2008), Everest Yayınları, İstanbul, 1968.
- OTYAM, Fikret**, *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- ÖNERTOY, Olcay**, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, TİBY., Ankara, 1984.
- ÖZDEMİR, Emin**, *Yazınsal Türler*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1999.
- SAĞLIK, Şaban**, *Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi*, içinde: Köksal Alver, *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Hece Yayınları, Ankara,2004, s. 181-217.
- TURAL, Sadık K.**, *Edebiyat Bilimine Katkılar I*, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, 2004.
- TÜKEL, Turhan**, "Beş Romancı Tartışıyor", *Düşün*, İstanbul, 1960.
- UĞURLU, Nurer**, "Orhan Kemal ve Aydınlik Gerçekçilik", *Yeni A*. 4(3), 1973, s.40-46.
- ULUTAŞ, Nurullah**, *Roman ve Hukuk*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya**, *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul, 1969.
- WELLEK, R.-A., Waren**, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çev: Ahmet Edip Uysal), MEB Yay., Ankara, 1983.
- YILDIRIM C.**, *Eğitimde Araştırma Metotları*, Akyıldız Matbaası, Ankara, 1966.
- YÜCEL, Mustafa T.**, *Suç ve Ceza Anatomisi*, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara, 1973.

YÜKSEL, Mehmet, “Bilim Felsefesi ve Sosyal Teori Bağlamında Hukuk Öğretimine Bakmak”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3(2), 2013, (1-8).

